

INNGANGUR

Árið 2021 var liðinn aldarfjórðungur frá því að nám leikskólakennara fór á háskólastig í kjölfar ákvörðunar menntamálaráðherra 1996. Fyrir framsýni þáverandi stjórnenda Háskólans á Akureyri var þá strax sett á laggirnar leikskólakennaranám við kennaradeild háskólans. Í nefnd ráðuneytisins um nám leikskólakennara var meðal annarra Guðrún Alda Harðardóttir, þáverandi formaður Félags leikskólakennara, en barátta fyrir að námið færi á háskólastig hafði þá staðið yfir nokkuð lengi innan félagsins.

Pegar lá fyrir að Háskólinn á Akureyri færi af stað með nám á háskólastigi, auglýsti háskólinn fyrsta starfið í háskólakennslu í leikskólafræðum á Íslandi. Guðrún Alda var í kjölfarið ráðin sem lektor og brautarstjóri. Næstu árin helgaði hún sig leikskólakennaranáminu með skýra framtíðarsýn á þróun þess. Hún lagði áherslu á að leikskólafræði sem fræðigreinin væri höfð að leiðarljósi, ásamt samþættingu fræða og náms á vettvangi. Það er ljóst að munað hefur um það starf sem unnið var þessi ár í Háskólanum á Akureyri og það hefur skilað íslensku leikskólasamfélagi öflugu liðsfólki í árunna rás.

En hver er dr. Guðrún Alda Harðardóttir? Hún fæddist í Reykjavík 6. október 1955, dóttir Steinunnar Finnbogadóttur ljósmóður og Harðar Einarssonar stýrimanns. Hún ólst upp á pólitísku heimili þar sem áhersla var á trú á getu kvenna til að vera afl breytinga og það var veganestið sem hún fór með út í hinn stóra heim, auk seiglu sinna vestfirsku forfeðra. Ung bjó hún í Svíþjóð, þar kviknaði áhugi hennar á starfi með börnum og sótti hún nám í Gautaborg sem aðstoðarleikskólakennari. Fljótlega eftir heimkomu til Íslands sótti hún um nám í Fósturskóla Íslands, sem hún lauk árið 1985. Nýútskrifuð ákvað hún að starfa með leikskólastjóra sem hún taldi sig geta lært mikið af og hafði getið sér góðan orðstír innan stéttarinnar. Hún staldraði ekki lengi við, eftir þetta fyrsta ár sótti hún um á Marbakka, nýjum leikskóla í Kópavogi, sem fór þá óvenjulegu leið að ákveða frá upphafi að vinna samkvæmt hugmyndafræði Reggio Emilia. Hugmyndafræði sú hefur alla tíð fylgt Guðrínu Öldu og hún talað fyrir henni. Árið 1988 tók hún svo við sem leikskólastjóri á Marbakka og starfaði þar til 1992, en það vor lauk hún framhaldsnámi í stjórnun menntastofnana frá Fósturskóla Íslands.

Árin eftir að Guðrún Alda útskrifaðist sem leikskólakennari voru mikil umbreytingarár í sögu leikskólakennara og leikskóla. Uppeldisáætlun fyrir leikskóla kom út, barátta var í gangi fyrir nýjum lögum um leikskólastigið og einnig fyrir stéttarfélagi leikskólakennara.

Guðrún Alda var framarlega í baráttunni fyrir lagabreytingum sem kostuðu stéttina svita og tár en höfðust með þrautseigju. Hún tók líka virkan þátt í stofnun stéttarfélagsins, Fóstrufélags Íslands (1988), sem síðar breyttist í Félag leikskólakennara, og átti sæti í fyrstu stjórn þess. Árið 1993 tók hún svo við sem formaður félagsins. Á þeim tíma var skýr verkaskipting milli formanns og varaformanns og var formaðurinn hinn faglegi leiðtogi, en varaformaður sá um kjaramál. Þessi verkaskipting átti vel við Guðrúnu Öldu, enda var hún frá upphafi talskona þess að skapa öfluga og sterka leikskóla undir forystu leikskólakennara. Félagið var öflugt í samskiptum við norræn systurfélög og sótti Guðrún Alda meðal annars faglegan og fræðilegan styrk í þau samskipti. Þegar hún tók við sem formaður hafði félagið lengi haft það sem baráttumál að koma námi leikskólakennara á háskólastig og tók hún þátt í þeirri baráttu af eldmóði og lagði sitt á vogarskálarnar.

Meðfram þeim önnum sem fylgdu því að vera brautarstjóri leikskólabrautar lagði hún stund á meistaranám við Kennaraháskóla Íslands. Viðfangsefni hennar var efni sem hefur lengi fylgt henni, börn og áföll. Guðrún Alda varð ung ekkja með lítil börn, reynsla sem hefur mótað hana og skilning hennar á aðstæðum barna í áföllum. Þessi reynsla varð til þess að í kjölfar snjóflóðsins á Flateyri stóð hún sem formaður félagsins fyrir því í samráði við viðkomandi yfirvöld að fá leikskólakennara til að starfa á Flateyri fyrstu mánuðina eftir flóðið. Meðal þeirra sem stóðu þá vakt var hún sjálf og varð þessi reynsla grunnur meistaraþrófsritgerðar hennar.

Í starfi sínu sem háskólakennari stundaði Guðrún Alda ýmsar rannsóknir, en flestar lutu að því sem gerist innan veggja leikskólans. Hún var virk í alþjóðlegu samstarfi, hefur átt sæti í nefndum sem hafa tekið út menntun leikskólakennara bæði í Svíþjóð og Noregi, lauk námi sem faglegur leiðtogi í leikskólastarfi frá Reggio Institutet í Svíþjóð og samnorænu námi um skapandi notkun tölva í skólastarfi um aldamótin.

Guðrún Alda hóf síðan doktorsnám við Kennaraháskóla Íslands. Viðfangsefni rannsóknarinnar var hvernig hægt væri að stuðla að valdeflingu leikskólabarna með því að skapa umhverfi þar sem námstækifæri væru höfð að leiðarljósi. Fljótlega eftir að hún hóf doktorsnámið tók hún enn eina beygjuna, fluttist aftur til Reykjavíkur og hóf störf hjá Reykjavíkurborg sem leikskólaráðgjafi. Árið 2008, í kjölfar efnahagshrunsins, dró Reykjavíkurborg saman seglin og voru nýjustu ráðgjafarnir látnir fara. Enn einu sinni stóð Guðrún Alda á krossgötum – en þá sá hún auglýsingu frá Kópavogsbæ um rekstur nýs leikskóla, Aðalþings. Ákvað hún ásamt eiginmanni sínum, Sigurði Þór Salvarssyni, að sækja um enda hafði hana lengi dreymt um að starfrækja leikskóla í anda Reggio Emilia með áherslu á lýðræðislegar aðferðir. Snemma árs árið 2009, í miðju hrúni, var Aðalþing opnað og nýr kafli í lífi Guðrúnar Öldu tók við. Frá upphafi var það hugmynd hennar að leikskólinn ætti að vera rannsóknarleikskóli, með stöðug þróunarverkefni í gangi, jafnrétti og sjálfbærni skyldu vera grunnhugtök og matarmenningu gert hátt undir höfði. Samstarf og umræðu taldi hún undirstöðu að góðu leikskólastarfi og í þeim anda innleiddi hún starfs-hætti sem byggðust á sameiginlegri ígrundun og sýn samstarfsfólks á leikskólastarfið. Henni til mikillar gleði viðurkenndi skólasamfélagið hugmyndafræðilegt frumkvöðlastarf hennar og samstarfsfólks er Aðalþingi voru veitt Íslensku menntaverðlaunin árið 2021. Síðasta verkefni Guðrúnar Öldu í þágu barna og stéttar var síðan að leiða endurskoðun Aðalnámskrár leikskóla sem kom út 2023.

Áhrif Guðrúnar Öldu eru mikil, hún hefur með hugrekki, frjórri sýn og framsækni verið í framvarðasveit leikskólastarfs á Íslandi í fjóra áratugi. Frá upphafi hafa áherslur hennar verið að skapa börnum gott og lærdómsríkt samfélag þar sem virðing og umhyggja fyrir hverjum og einum hefur verið leiðarljós. Til þess þarf öfluga leikskólakennara og öfluga leikskóla.

Afmæli leikskólanámsins við Háskólann á Akureyri rann upp á Kóvid-tímum. Af því tilfni settust þær niður Anna Elísa Hreiðarsdóttir og Svava Björg Mörk og ræddu hvort ekki væri hægt að minnast þessara tímamóta en ekki síst frumkvöðlastarfs Guðrúnar Öldu við Háskólann á Akureyri og fyrir leikskólasamfélagið. Þar kviknaði hugmyndin um að gefa út bók eða greinasafn þar sem fyrrum samstarfsfólk, bæði innan háskólans og utan, skrifaði um sín hugðarefni. Síðar buðu þær Anna Elísa og Svava Björg mér að borðinu og þakka ég fyrir það.

Við sem áttum sæti í undirbúningsnefndinni höfðum samband við samstarfsfólk Guðrúnar Öldu, bæði innan Háskólans á Akureyri og alþjóðlega. Greinasafnið speglar vítt svið leikskólafræðanna, innan úr leikskólum, af líðan starfsfólks og hugmyndafræði. Það samanstendur af 12 greinum, átta ritrýndum og fjórum ritstýrðum. Fyrst er grein Guðrúnar Öldu um hugðarefni hennar, leik barna, en þar fjallar hún um hvernig þekking fimm ára stelpna á fæðingarferli birtist í leik. Kristján Kristjánsson, leiðbeinandi hennar í doktorsnáminu sem hún lauk 2014, á næstu grein. Hann skoðar hugmyndir Malaguzzi, sem er hugmyndafræðilegur frumkvöðull leikskólastarfsins í Reggio Emilia, í samhengi við skrif John Dewey og Aristótelesar. Nýstárleg nálgun sem á eftir að vekja athygli. Grein þeirra Svövu Bjargar Mörk og Ingibjargar Sigurðardóttur fjallar um hvernig leikskólakennarar höndluðu það hlutverk sitt að vera í skilgreindri framvarðasveit samfélagsins í heimsfaraldri. Næstu þrjár greinar verða að teljast á sérstöku áhugasviði Guðrúnar Öldu, fyrst er það grein þeirra Helenu Sjørup Eiríksdóttur og Önnu Elísu Hreiðarsdóttur um skráningar, sem byggist á rannsókn meðal leikskólafólks, en þar kemur fram að nokkurs öryggisleysis gætir um það hver sé munurinn á uppeldisfræðilegum skráningum og athugunum. Ingi Jóhann Friðjónsson og Guðmundur Heiðar Frímansson skrifa um það að undrast með börnum, í anda heimspeki, þar sem þeir rekja meðal annars sögu heimspeki með börnum, en þess má geta að eitt þeirra verkefna sem Guðrún Alda tók að sér var að skrifa kver um heimspeki með leikskólabörnum með Matthew Lipman, frumkvöðli á sviði heimspeki með börnum. Grein Kristínar Dýrfjörð fjallar um annað áhugamál Guðrúnar Öldu, tækni í starfi með börnum, en sællar minningar tókum við saman þátt í fyrstu ráðstefnunni um upplýsingatækni í skólastarfi árið 1999. Grein þeirra Harðar Svavarssonar, nánasta samstarfsmanns Guðrúnar Öldu síðasta áratuginn, og Ingólfs Ásgeirs Jóhannessonar fjallar um eitt mesta baráttumál leikskólafólks á síðari tímum, þrengsli sem börnum er víðast boðið upp á í leikskólum. Kari Carlsen, sem var lengi formaður norska Reggio-netsins, skrifar um hvernig dregið hefur úr kennslu á sviði listgreina og sköpunar í kennaranámi í Noregi, þróun sem telja má vera sambærilega héraendis. Ingrid Engdahl, sem eins og Guðrún Alda skipti um starfsvettvang frá stéttarfélagi leikskólakennara í Svíþjóð yfir í háskóla-kennslu, skrifar um sjálfbærni í anda trúar barna á eigin getu. Jórunn Elíðóttir fjallar um rétt barna til að fá þá menntun sem hverju þeirra er tryggður með lögum í samfélagi og leikskóla margbreytileikans. Þá er grein eftir Sigríði Sítu Pétursdóttur, sem skrifar um þátt-

tökuaðlögum í leikskólum sem hún hefur starfað við í Noregi. Aðalþing hafði frumkvæði að því að innleiða og þróa aðferðina hérlendis. Loks er grein eftir þau Braga Guðmundsson og Brynhildi Bjarnadóttur um grenndarkennslu og vettvangsferðir leikskólabarna sem þau tengja við hugmyndir Steingríms Arasonar frá fyrri hluta 20. aldar. Grenndarkennsla hefur einmitt verið eitt flaggskip kennaradeildar Háskólans á Akureyri. Eins og lesa má er farið yfir víðan völl á sviði leikskólans og er það von okkar að sá fróðleikur sem hér birtist eigi eftir að nýtast öllum þeim sem koma að málefnum leikskólans.

Að lokum ber að þakka að Félag leikskólakennara og Félag stjórnenda í leikskólum styrktu verkefnið. Á síðari stigum tók Tímarit um uppeldi og menntun við keflinu frá okkur í undirbúningsnefndinni og hefur staðið að ritinu með einstökum glæsibrag. Ritstjórum er þakkað kærlega þeirra mikla og góða framlag. Hver einasta grein hefur orðið betri fyrir þeirra tilstuðlan.

Reykjavík í september 2024,
fyrir hönd undirbúningsnefndar,
Kristín Dýrfjörð